

İzmir Radyosu 1961-1962

Bir Radyo Programının Öyküsü:
Bilgi Dünyası / Dr. Nail Türkoğlu

NURÇAY TÜRKOĞLU

Nurçay Türkoğlu

Afyon ve Adana’da ilk ve orta öğrenimini, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Basın Yayın Yüksek Okulu’nda Radyo ve Televizyon Bölümünde (İletişim Fakültesi) lisans, İstanbul Üniversitesi’nde “Haber Ajansları” konulu teziyle yüksek lisans ve “Toplumsal Değişim-de Televizyon İzleyiciliği” konulu teziyle doktora eğitimini tamamladı. Warwick Üniversitesi British Cultural Studies (İstanbul) yüksek lisans programına katıldı. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi (1984-2012) ve Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi (2012-2016) başta olmak üzere çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi olarak çalıştı. CARISM-Université Paris-2, Fransa (2014); Lefke Avrupa Üniversitesi, KKTC (2006); University of Kent at Canterbury, İngiltere (1992) gibi üniversitelerde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Dünyanın çeşitli bölgelerinde katıldığı kongrelerde bildiriler sundu. Ulusal (Medya Okuryazarlığı 2005, Medya ve Kültür 2009) ve uluslararası (ECRE-A-ECC2012-İstanbul) konferanslar düzenledi. *Kitle İletişimi ve Kültür*, *Toplumsal İletişim*, *Görü-yorum* gibi ders kitaplarının yanı sıra, *Kültürel Üretim Alanları*, *Medya Okuryazarlığı*, *Medya ve Kültür*, *Medya ve Toplumsal Dönüşüm: Seyirlik Cümbüşler* gibi derleme kitaplar yayımladı. Çeşitli akademik dergilerde makaleleri yayınlandı. Kitap bölümleri arasında Yeşim Kaptan ve Ece Algan’ın derlediği *Television in Turkey: Local Production, Transnational Expansion and Political Aspirations* kitabında “Revisiting the Unplugged Margins: Rural Television Audiences and Mediatization” bölümü ile Divina Frau-Meigs ve Irma Velez’in derlediği *Public Policies in Media and Information Literacy in Europe* kitabında ortak yazar olarak “Training and Capacity Building for Media and Information Literacy” bölümleri bulunur. *Sinemanın Evrimi* (Thorold Dickinson’dan), *Genç Toplumbilimcilere 37 Ahlâki Buyruk* (Gary T. Marx’tan), *İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası* (Kevin Robins’ten), *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar* (der. A. Belsey, R. Chadwick’ten) gibi çeviriler yaptı. Akademik çalışmaları ve ilgi alanları, iletişim bilimleri, medya ve kültür araştırmaları çerçevesindedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları 6 · Akademik

İzmir Radyosu: 1961-1962

Bir Radyo Programının Öyküsü:

Bilgi Dünyası / Dr. Nail Türkoğlu

Prof. Dr. Nurçay Türkoğlu

İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni

Raşit Çavaş

Kurumsal Kitap Tasarımı

Ömer Durmaz

Grafik Uygulama

İnanç Avadit

Dario Moreno Sokak, 15

Konak – İzmir

izbbyayinlari@izelman.com.tr

Yayıncı Sertifika No: 47904

© İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları / **İzelman AŞ**

Baskı ve Cilt: Berke Ofset Matbaacılık

Sanayi Cad. No:30 Kazımdirik Mah. Bornova/İzmir

Tel: 0232 4497747

Sertifika No: 49412

1. Baskı

Ekim 2023

ISBN 978-625-99602-4-1

Bu kitabın bütün hakları İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları'na aittir. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntıların dışında yayıncının izni olmaksızın kitabın tamamı ya da bir kısmı hiçbir yolla çoğaltılamaz, dağıtılamaz ve yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, **İzelman AŞ**'nin bir markasıdır.

İzmir Radyosu: 1961-1962

Nurçay Türkoğlu

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
İzmir Radyosu 1961- 1962	13
Geçiş Döneminde Radyo	15
Fuar Radyosundan İl Radyosuna	21
Teknik Eğitim ve Diğer Radyolar	28
Çiğli Radyosu	31
Gazetelerde İzmir Radyosu	33
İzmir Radyosu Dinleyici Araştırmaları	38
Çekim Merkezi / Yaşam Ortamı	40
Haftalık Programlar	66
Müzik Programları	73
Radyo Tiyatrosu	76
Konuşma / Söz Programları	78
Bir Radyo Programının Öyküsü	81
“Bilgi Dünyası” Hakkında	83
Bilgi Dünyası: Konu Başlıkları	91
Dr. Nail Türkoğlu	97
Kaynakça	103

GİRİŞ

Prof. Dr.

NURÇAY TÜRKOĞLU

Bu kitabın hikâyesi, kütüphanemin kapalı gözle-
rinde duran tozlu dosyaları karıştırmaya vakit buldu-
ğum bir yaz günü başladı. Dolapta eski dergi ve gaze-
telerin yanı sıra, unutulmuş bir sarı dosyanın içinde,
“Sayın Dinleyiciler” diye başlayan sayfa öbekleri vardı.
Tarihleri düzenli olarak takip eden bu sayfalar konu-
şma dilinde yazılmıştı. Dr. Nail Türkoğlu tarafından Şubat
1961- Temmuz 1962 tarihleri arasında İzmir Radyosu’n-
da haftada bir sunulan Bilgi Dünyası adlı radyo prog-
ramının konuşma metinleriydi bunlar. Pelür kâğıtlara
daktiloyla özenle yazılmış ama yıpranmış, yırtılıp yok
olmaya yüz tutmuş bu yazıların, özellikle radyo tarihi
üzerine çalışan, medya arkeolojisine meraklı okur-ya-
zarın ilgisini çekeceğini düşündüm.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) öncesi İz-
mir radyosuyla ilgili yazılı kaynakların yetersizliğiyle
karşılaşınca, bu alandaki boşluğa bir parça katkıda bu-
lunmayı kendimce gönüllü bir sorumluluk olarak gör-
düm. İzmir’in 1960’lı yılların başındaki gündelik yaşa-
mını tahayyül etmeme yardımcı olacağına inandığım
çeşitli yan kaynaklardan yararlanarak, kişisel bir arşivi,
uygun bir zemine özetleyerek yerleştirmeye çalıştım.
Seslerini duyamadığımız bir ortamla ilgili bu inceleme-
nin, toplumsal belleği canlandırmasını umuyorum.

İzmir Radyosu’nun TRT öncesi programları nasıldı?
Radyo ve İzmir nasıl bir ilişki içindeydi? Dr. Nail Türkoğ-
lu’nun İzmir Radyosu’na program önerisi verme ve ger-
çekleştirme süreci nasıl, kimlerin desteğiyle başlamış ve
iki yıla yakın devam etmişti? Bu ve benzeri soruların en
azından bazılarına yanıt bulmaya çalışacağım. Bunun
kolay olmayacağını biliyorum.

O yıllarda doktor, mühendis, öğretmen gibi meslek sahibi, kamu görevlisi olan kişilerin, radyoda konuşma programları yapmaları olağandışı bir durum değildi. Bu eğilimin 1940'lı yılların başına kadar uzandığını söyleyebiliriz. Radyonun halk sağlığıyla ilgili bir görevi olduğunun düşünüldüğü dönemlerdi. 1941-1943 yılları arasındaki Ankara Radyosu müdürlüğü sırasında Vedat Nedim Tör “söz programlarında halkı sıkmadan, ukalalık etmeden, oyalayarak bir takım olumlu ve yararlı bilgiler vermek, eğitici telkinlerde bulunmak, gençliğin ve halkın zevkini ve moral sağlığını bozucu yayınlardan kaçınmak” gerektiğine inanıyordu (Tör, 1976:50-51). Bu amaçla Dr. Galip Ataç’a önerdiği ve yayınlanmasını desteklediği Evin Saati radyo programı yıllarca (1942-1947 yılları arasında) sürmüştü (Kocabaşoğlu 1980:238). Bugün internet ortamında bulunabilen, sindirim sisteminden yemek tariflerine, hormonlardan vitaminlere kadar sağlık ve ev yaşamı hakkında pek çok konu, Dr. Ataç'ın uzun radyo sohbetlerinde yer alıyordu (Ataç, 1942). Ahıska'ya göre, Ataç'ın gündelik hayatın sorunlarını yarı-bilimsel, babacan bir dille ele alması ve samimi bir edayla duygulara hitap etmesinde anaç bir otorite vardır (Ahıska, 2005:217-221). Bu yönüyle, Dr. Ataç'ın metni ve Baki Süha Ediboğlu'nun seslendirmesiyle radyo programında duyulan ses, bilgili ve şefkatli bir otoritedir.

Ev içine, genellikle ev ahalisinin ortak kullanım alanı olan salona yerleştirilen radyodan, kamusal alanda görevli kişilerin konuşmalarının dinlenmesi, evsel alan ile kamusal alan arasında yukarıdan kurulan bir ilişkinin varlığına işaret eder. Evin Saati programı işte tam da bu “ev için radyo” sürecinin bir parçasıdır. Zamanla transistörlü radyonun yaygınlaşması ve ziraat yayınlarıyla “köy için radyo”, eğitim yayınlarıyla “okul için radyo” ve benzerleriyle radyonun kamusal görev alanı genişletilecektir.

TRT öncesi döneme ait radyo konuşmalarından bugüne kalan metinlerin bir kısmı kitaplaştırılmıştır. Kayıt altına alınmadığı için, üzerine söz söyleme, değerlendirme yapma imkânı bulunmayan radyo metinlerinin bir kısmı ise kişisel arşivlerde saklı duruyor. Zamanla doğaçlama ve canlı yayın olanakları artsa da, radyoyla ilgilenenler bütün radyo konuşmalarının yazılı metne dayandığını bilir. Bu kitapta Bilgi Dünyası adlı radyo programı metninin ana konu başlıklarını özetleyerek okuyucunun ilgisine sunuyorum. Konuşma metninin tamamı elimde olsa da, burada metni olduğu gibi vermeyi kitap formatına uymayacağı için tercih etmiyorum. Yine de bu konu başlıklarının, dönemin özellikle geleceğe yönelik öngörülerini taşıyan, radyo dinleyicisinde merak uyandırması beklenen program içeriği hakkında okuyucuya bir fikir vermesini umuyorum.

İzmir Radyosu'nun TRT kurulmadan önceki yıllarıyla ilgili yapılan araştırmalardan, dönemin yazılı basınından ve bugüne aktarılan anılardan da yararlanarak, bir il radyosunun nasıl bir çekim merkezi ve yaşam ortamı haline getirildiğini anlamaya ve anlatmaya çalışacağım. İzmir Radyosu'nun 1961-1962 yıllarına odaklandığım geniş bir bölümde; 1960'lı yıllardaki radyo yayınlarıyla ilgili bir değerlendirme yapabilmek için devlet politikalarına kısaca bakarak, özerk yayıncılık sürecine geçişte radyodan beklentileri ve bu beklentilerin gündelik yaşamdaki karşılığını, “geçiş döneminde radyo” başlığıyla veriyorum. İzmir'de basılan gazetelerde İzmir Radyosu'yla ilgili haberler, İzmir'de 1960'larda yapılan radyo dinleyici araştırmaları, radyoyla ilgili teknik eğitim ve diğer radyolar hakkında ulaşabildiğim bilgileri de burada paylaşıyorum. Haftalık programlar hakkında örnekler ile müzik programlarına, radyo tiyatrosu ve konuşma/söz programlarına bakacak ve elimde konuşma metinleri olan Bilgi Dünyası programı hakkında bir değerlendirme yapacağım.

İzmir Radyosu'nda 1961-1962 yılları arasında yayınlanan Bilgi Dünyası programının konuşma metinlerinde yer alan konuların bir özetini başlıkları içerecek biçimde vereceğim. Dr. Nail Türkoğlu'nun kısa hayat hikâyesi de bu kitapta okunabilir.

İzmir Radyosu'nun TRT öncesi programlarının ses kayıtlarına ulaşamasam da, radyodaki seslerin konuşma metinlerine dayandığını, sözleri seslendirenlerin bir zamanlar yaşayan insanlar olduğunu hiç aklımdan çıkarmadım ve bu sesleri kimlerin nasıl dinlediklerini hayal etmeye çalıştım. Elimde o döneme ait Bilgi Dünyası programının dışındaki radyo programlarının metinleri olmadığı için, programların içeriğine dair pek fazla yorum yapamadım ama konuşmacıların isimleri üzerinden bilgi toplamaya çalıştım. Haftalık radyo programı listelerinde adı hiç anılmayan ya da sadece bir ad olarak yer alan kişilerin, İzmir kent kültürüne katkıda bulunan değerli insanlar olduklarını gördüm. Onların çabalarını yüceltmekten de küçümsemekten de uzak durmaya çalıştım.

Kişisel aile arşivindeki tozlu dosyalarda özenle saklanmış taslaklarda, yazılarda, sararmış dergi ve gazetelerde bulunan ipuçlarından yola çıkarak, bir radyo programının öyküsünü, içinde yer aldığı İzmir Radyosu ile birlikte ele aldım.

1960'lı yılların başında İzmir'deki medya ve gündelik yaşama dair belge niteliği taşıyan buradaki bilgi ve yorumların bir kısmı fazla ayrıntılı, bir kısmı eksik bulunabilir. Tarihin kayıtları ve yazımıyla ilgili gizemli bir yan var. Babam, yıldızlı bir yaz gecesinde, gökyüzüne bakarak muzip bir yüz ifadesiyle şöyle demişti: "Gelecekte teknoloji o kadar gelişecek ki, hiçbir yerde kaydedilmemiş ama havaya karışmış seslerimiz, konuşmalarımız bir gün tespit edilebilecek. O sesler hiç yok olmaz..." Dr. Nail ve onun hastaları, hocaları, meslektaşları ve radyo dinleyicileriyle aynı masada oturmaya ve fısıldayan seslerine kulak vermeye çalıştım. Bu süreçte, genç Nail Türkoğlu dijital bilgi ve becerileriyle yanımda oldu. İpek Türkoğlu aile arşivindeki fotoğrafları aradı, buldu.

Destekleriyle beni yüreklendiren değerli dostlarım, iletişim profesörü ve radyo programcısı Özden Cankaya'ya, İzmir kent kültürüyle ilgili bana yol gösteren iletişim profesörü Konca Yumlu'ya, her daim sevgili hocam Tuğrul Eryılmaz'a ve Metin Celâl'e çok teşekkür ederim.

İzmir Radyosu'nun 1960'lı yıllarıyla ilgili anılarını, deneyimlerini benimle paylaşan, yorumlarından, değerlendirmelerinden yararlandığım Tekin Özertem, Meral Odabaşoğlu, Neşe Bilginer, Bilgehan Oğuz, Misket Dikmen, Nazım Bülent Özerdem, Ali Kocatepe, Deniz Barçın, Dr. Cahide Aydın ve Şehnaz (Mirkelamoğlu) Arın'a ve destekleri için Recai Oktan'a teşekkür ederim.

Facebook gruplarında eski öğretmenlerini unutmayan, anma sözlerinden bazı örnekleri anonim olarak paylaştığım, 1960'lı yıllarda İzmir Radyosu'nun çocuk saatine, radyo temsillerine, müzik korolarına katılanların sosyal medyada kültürel devamlılığı sağladıklarını görmek benim için heyecan ve mutluluk vericiydi.

Yazılılarıyla "*Primum non nocere*" (Önce zarar verme) ilkesini hatırlatan, 1953 İstanbul Tıp Fakültesi mezunlarından sevgili Dr. Mürüvvet Türkili'ye ve onunla konuşmamı sağlayan kızı Mine Türkili'ye minnettarım.

Kitap yazım sürecinde takıldığım konularda sevgili kuzenim, araştırmacı yazar Dr. Fuat Kıvrın ve sevgili Fransızca öğretmenim Çağrı Kor bana çok yardımcı oldular.

Gazete ve dergi gibi süreli yayınlar için önemli arşivleri koruma işlevini sürdüren İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İzmir

Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi ve İzmir Milli Kütüphane'nin özverili çalışanlarına ve Gökay Akgün'e teşekkür ederim.

Araştırmamı sürdürdüğüm yaklaşık iki yıl boyunca, üniversitelerin, kütüphanelerin, müzelerin ve diğer kurumların kitaplıklarının, arşivlerinin, çeşitli idari tercihler ve sorunlar yüzünden (bina değişimleri, ödeneksizlik, dijital sisteme geçişte yaşanan yetersizlikler, vb.) maalesef yeterince kullanılamaz durumda olduğunu gördüm. Kişisel arşivler ve görüşmelerin yanında, internet üzerinden kitap satıcılarını ve sahafları araştırmacılarla buluşturan nadirkitap.com en yararlı kaynak sağlayıcım oldu. Burada söz ettiğim 1961-1962 yıllarında İzmir Radyosu'na bir şekilde dahil olan kişiler hakkında bilgi toplarken, internet yoluyla ulaştığım çok değerli bir kaynak, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Mezarlık Bilgi Sistemi oldu. Sisteme kayıtlı 83 mezarlık bilgilerini elimdeki pek az ipucuyla karşılaştırdım. Baktığım dönemle ilgili kişilerin doğum-ölüm tarihlerini büyük ölçüde buradaki kayıtlardan, olabildiğince mezar fotoğraflarıyla kontrol ederek sağladım.

Bu çalışmanın İzmir'de gün yüzüne çıkmasını, kitap olarak yayınlanmasını gerçekleştirmiş sürecinde İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları ekibine teşekkürü bir borç bilirim.

İzmir Radyosu 1961-1962

**Bir Radyo Programının Öyküsü:
Bilgi Dünyası / Dr. Nail Türkoğlu**

NURÇAY TÜRKOĞLU

İzmir Radyosu, İzmir Enternasyonal Fuarı'ndaki bir stüdyodan yayın yapan küçük bir radyo olarak kurulmasından başlayarak müzik, eğitim, sanat, spor alanlarında öncü kültür insanlarının seslerini duyurabilecekleri bir çekim merkezi olmuştur.

İzmir Radyosu'nun Küçük Dinleyicilerle Başbaşa, Mandolin Birliği, Ege'den Genç Şairler, Yurttan Sesler, Fasıllar, Radyo Tiyatrosu gibi yapımlarında yer almak, stüdyoda dinleyici olarak bulunmak, hiç olmazsa evde aile sofrasında bu yayınları dinlemek, İzmirli için kentli olmanın bir parçasıydı.

Radyonun toplumsal gelişim için önemini fark edenlerden biri olan Dr. Nail Türkoğlu, İzmir'de yeni kurulan Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde ihtisas yaparken, 1961-1962 yıllarında Bilgi Dünyası adlı bir konuşma programını hazırlayıp sunma görevini üstlendi. İzmir yapımı radyo programlarının bir örneği olan Bilgi Dünyası'nda popüler bilim diliyle, yapay zekânın tıpta kullanımı, uzay çalışmaları, televizyonlu telefonlar, akıllı binalar ve helikopterli hastaneler gibi teknolojik yeniliklerden, ilginç buluşlardan, başarılı insanların ilginç hikâyelerinden söz ediliyordu.

Nurçay Türkoğlu'nun çalışması, bir radyo programının öyküsü çerçevesinde, İzmir Radyosu'nun 1961-1962 yıllarını toplumsal bellekte bir canlandırma girişimi.